

II. ІСТОРИЧНІ ПОСТАТІ

УДК 94 (477)

І. О. Кочергін

ДВНЗ «Національний гірничий університет»

КАТЕРИНОСЛАВСЬКИЙ ДВОРЯНСЬКИЙ РІД АЛЕКСЕЄВИХ

Простежено історію представників п'яти поколінь катеринославського дворянського роду Алексєєвих, які входили до числа владної еліти Російської імперії наприкінці XVIII – початку XX ст.

Ключові слова: рід, дворянство, генеалогія, Придніпров'я.

И. А. Кочергин

ГВУЗ «Национальный горный университет»

Прослежена история представителей пяти поколений екатеринославского дворянского рода Алексеевых, которые входили в число властной элиты Российской империи в конце XVIII – начале XX вв.

Ключевые слова: род, дворянство, генеалогия, Приднепровье.

I. O. Kochergin

SHEI «National Mining Univesity»

KATERINOSLAV NOBLE FAMILY ALEKSEEV

There is the history of representative of five generation the Katerynoslav noble family Alekseev, which were among the ruling elite of Russian Empire in the end of XVIII – beginning of XX ct. traced in this article. Alekseev is one of the famous noble family Katerinoslav province. Alekseev is Russian noble family, which appeared in the South Ukraine in the period of incorporation of Zaporozhzhia lands to Russian Empire. However Alekseev served not only as Russian officials, but as patriots the lands on what they lived. They were patron of the arts, education, history and archaeological research. Several member of Alekseev family were the heads of noble and zemstvo self-government organisation. Their representative were the active participants of social, cultural and economic life during the end of XVIII – beginning of XX ct.

Key words: gender, gentry, genealogy, Prydniprivya.

Катеринославський дворянський рід Алексєєвих на даний час є відомий, принаймні на Дніпропетровщині, завдяки дослідженням дніпропетровського історика С. В. Абросимової. Базуючися на документах, які зберігаються в архівних зібраннях Дніпропетровська та Києва, їй вдалося простежити основні віхи життя й діяльності представників кількох поколінь роду Алексєєвих. Найповніше С. В. Абросимова вивчила біографію Георгія Петровича Алексєєва – відомого громадського діяча і мецената, який більше десяти років очолював катеринославське губернське дворянство [1; 2].

Завідувач відділом Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького В. І. Лазебник зосередила увагу на реконструкції біографії Г. П. Алексєєва в контексті його благодійної діяльності на користь міста Катеринослава (нині Дніпропетровськ), за що він отримав від міської влади звання почесного громадянина [8; 9].

Тож в останні 10 років завдяки зусиллям дніпропетровських дослідників більшість членів родини Алексєєвих стали відомі широкому загалу. До цього часу про цей катеринославський дворянський рід було мало що відомо. У відомій родословній книзі П. В. Долгорукова про рід Алексєєвих навіть не згадано. В «Русской родословной книге» О. Б. Лобанова-Ростовського вміщені короткі відомості лише про Г. П. Алексєєва [10, с. 6].

Незначна увага з боку відомих російських генеалогів та істориків до такого знаного роду, на нашу думку, не заслужена. Від кінця XVIII ст. до початку XX ст. Алексєєви входили до елітарної групи катеринославського дворянства, прямо впливаючи на соціально-економічні та соціокультурні процеси на Придніпров'ї.

Російський дворянський рід Алексєєвих з'явився на Півдні України внаслідок процесів, пов'язаних з ліквідацією Запорозької Січі та інкорпорації колишніх Вольностей Війська Запорозького до складу Російської імперії. Засновник катеринославського дворянського роду Алексєєвих Іларіон Спиридонович у 1779 р. отримав у рангову дачу село Очеретувате (згодом у складі Новомосковського повіту Катеринославської губернії), а також купив у запорозького козака С. Кота землі навколо с. Котовка [11, с. 126]. Котовка¹⁾ стала родовим гніздом Алексєєвих, яке передавалося старшому в роді.

І. С. Алексєєв тривалий час очолював Катеринославську палату карного суду. Син Іларіона Спиридоновича Дмитро більше 20-ти років очолював Катеринославське губернське дворянство. Завдяки одруженню з Варварою Іванівною Селецькою поріднився з

¹⁾ Котовка – у XIX – початку XX ст. перебувала в складі Новомосковського повіту Катеринославської губернії. Нині село Магдалинівського району Дніпропетровської області.

Катеринославськими губернаторами І. Я. Селецьким (1743–1810) та І. М. Синельниковим (?–1789), а також козацьким шляхетським родом Апостолів, оскільки матір'ю Варвари Іванівни була правнучка гетьмана Данила Апостола Марія Данилівна. Завдяки шлюбом Алексеєвим вдалося поріднитися з багатьма відомими і знаними російськими, українськими та французькими шляхетськими родинами: Щекутіни, де ла Героньер, Запорозькі, Комарови, Коростовцеві, Дурново, Вертинські, Коновніцини, Лабунські, Надхіни та ін. [21, арк. 5–6].

Дмитро Іларіонович захоплювався просвітницькими ідеями. Разом з братом Степаном він входив до відомої полтавської масонської ложі «Любов до істини». Членами ложі також були відомі українські шляхтичі Василь Тарновський, Семен Кочубей, Іван Котляревський. Через участь у масонській організації Д. І. Алексеєв у 1826 р. був помилково притягнутий до справи декабристів, але потім виправданий [2, с. 127].

Традицію обрання губернським маршалком у родині Алексеєвих продовжив онук Дмитра Іларіоновича Георгій Петрович. Г. П. Алексеєв – непересічна особистість. Не обіймаючи жодних офіційних посад, він завоював серед катеринославського дворянства високий авторитет. Протягом 1874–1886 рр. він був маршалком Катеринославського губернського дворянства. Але найбільше він був відомий своєю доброчинною й меценатською діяльністю, що теж було своєрідною традицією в роду Алексеєвих.

У Г. П. Алексеєва було дві доньки, тож на ньому чоловіча гілка катеринославського дворянського роду Алексеєва перервалася. Однак рід Алексеєвих не згас і продовжився, завдяки Степану Іларіоновичу та його нащадкам, які володіли маєтностями в Полтавській губернії.

Нижче представлений поколінний розпис дворянського роду Алексеєвих, складений автором на підставі архівних джерел, що зберігаються в Дніпропетровському національному історичному музеї ім. Д. І. Яворницького, Центральному державному історичному архіві України в м. Києві, Російському державному історичному архіві (м. Санкт-Петербург).

Додаток

Поколінний розпис роду Алексеєвих

I

1. Ларіон (Ілларіон) Спиридонович Алексеєв (1744 – 28.10.1798)
 - На службі з 1755 р., 1763 р. – прапорщик, 1767 р. – капітан, 1769 р. – секунд-майор [5, арк.9].
 - 3.08.1786 р. всемілостиво наказано статському раднику і голові палати карного суду зайняти посаду правителя Кавказького намісництва. 28.09.1794 р. наказано зайняти посаду правителя Новгород-

Сіверського намісництва. 3.01.1797 р. призначено губернатором Тамбовської губернії. Із 23.03.1797 р. виконував обов'язки Псковського цивільного губернатора. 10.04.1798 р. нагороджений орденом Св. Анни I ступеню. Згідно з випискою Новоросійської палати кримінального суду і розправи від 3.05.1800 р. дійсний статський радник і кавалер, під час перебування на посаді голови кримінальної палати показаний нації російської, з дворян [19, арк. 4–5].

- Дійсний статський радник, учасник 7-річної війни (1756–1763), кавалер ордену Св. Володимира IV (1784 р.) ступеня. Купив у запорозького козака Семена Кота землю в Новомосковському повіті. У 1791 р. започаткував будівництво храму в Котовці. Очолював губернську палату карного суду [2, с. 126].

- У 1779 р. отримав у рангову дачу село Очеретувате в Азовській губернії. Губернський товариш, надвірний радник [11, с. 487].

- Помер у Пскові.

- Дружина: Наталія Вереміївна.

- Діти: Дмитро, Михайло, Степан, Варвара, Наталя, Марія.

II

2. Дмитро Іларіонович (1772 – ?).....1

- У 1800 р. мав 28 років, надвірний радник. У власності мав 1 568 чоловіків і 1 388 жінок кріпаків у Новомосковському повіті [19, арк. 3 зв.].

- На службу вступив до Лейб-гвардії Преображенського полку капралом 2.04.1778 р., 26.10.1779 р. – фурвер, 19.06.1781 р. – каптенармус, 1.08.1783 р. – сержант. 6.09.1785 р. переведений до Лейб-гвардії кінного полку вахмістром. До січня 1790 р. удосконалював науки в Англії, Геттінгені (Німеччина). Мандрував по Німеччині, Голландії, Франції, Швейцарії, Італії. Після повернення служив при генерал-фельдмаршалі Г. П. Потьомкіні. Із 1.01.1793 р. – ротмістр Полтавського легкокінного полку, з березня 1793 р. – секунд-майор у тому ж полку [18, арк. 1 зв. – 2].

- У травні 1793 р. брав участь у посольстві до Оттоманської Порти.

Із 1.01.1795 р. – прем'єр-майор Полтавського легкокінного полку. Перебував під командування графа П. Румянцева-Задунайського. 31.03.1799 р. залишив службу в чині надвірного радника [18, арк. 2 зв.–3].

- 31.03.1799 р. указом Сенату звільнений зі служби через хворобу у чині надвірного радника. 1.05.180 р. Катеринославське губернське дворянське зібрання внесло його з сім'єю до I частини Родовідної книги [19, арк. 5].

- 1.01.1803 р. обраний маршалком дворян Новомосковського повіту.

Із 27.10.1803 р. – колезький радник. Пожертвував значну суму для Харківського університету, за що отримав Височайше благовоління. У жовтні 1808 р. обраний маршалком дворян Катеринославської губернії. 29.04.1811 р. нагороджений орденом Св. Анни 2 ст. За відмінну службу на посаді губернського маршалка упродовж трьох термінів нагороджений орденом Св. Володимира IV ст. 14.03.1819 р. 25.05.1820 р. нагороджений орденом Св. Володимира III ст. 16.10.1823 р. – статський радник, із 21.06.1826 р. – дійсний статський радник. 16.09.1826 р. нагороджений орденом Св. Володимира II ст. [18, арк. 2 зв.–4].

- У 1808–1829 рр. – губерньський маршалок дворян Катеринославської губернії [4, с. 239].

- Успадкував маєток в Котовці. У 1825 р. отримав право проводити в Котовці та Очеретуватому ярмарок. У 1830 р. нагороджений «Знаком безпорочної служби». Помилково був притягнений до відповідальності у справі 14.12.1825 р. (декабристів). Мав землю в Прилудському повіті Полтавської губернії, Чернігівському, Ніжинському та Борзенському повітах Чернігівської губернії [2, с. 127].

- Статський радник, маршалок дворян Катеринославської губернії, входив до масонської ложі «Любов до істини», до якої належав його брат Степан. Засідання ложі відбувалися в маєтку Василя Тарновського біля села Тернавщина неподалік Полтави [7, с. 100].

- Дружина: Варвара Іванівна Селецька.

- Діти: Петро, Ганна, Олена, Анастасія.

3. Михайло Іларіонович (1776 – ?) 1

- Капітан, у 1800 р. мав 24 роки, неодружений [19, арк. 3 зв.].

4. Степан Іларіонович (1778 – ?) 1

- У 1800 р. мав 22 роки, майор. Володів 430 кріпаками в Хорольському повіті Полтавської губернії [19, арк. 4 зв.].

- У 1785 р. поступив на службу до легкокінного полку вахмістром. Із 1795 р. у відставці. У 1808 р. надвірний радник. Із жовтня 1805 р. по січень 1809 р. – маршалок дворян Хорольського повіту. 1812–1819 рр. почесний наглядач Хорольського повітового училища. Колезький радник [13, с. XXXI].

- Член масонської організації «Любов до істини» [6, с. 47].

Заарештований у справі декабристів, але 21.02.1826 р. звільнений за відсутністю доказів.

- Дружина: Кулябко Парасковія Олександрівна (донька дійсного статського радника).

- Діти: Іларіон, Олександр, Дмитро.

5. Варвара Іларіонівна (? – ?) 1

6. Наталя Іларіонівна (? – ?) 1

7. Марія Іларіонівна (? – ?) 1

III

8. Петро Дмитрович (1798–1837).....2
- У 1811 р. мав 13 років [19, арк. 126 зв.].
 - У грудні 1822 р. почав службу. У 1831 р. – титулярний радник. У 1836 р. був відзначений діамантовим перснем за благодійність «на користь училищ» [2, с. 127–128].
 - 19.05.1829 р. вінчався з донькою військового радника Варварою Іллівною Запорозькою в Андріївському храмі с. Засулля Лубенського повіту Полтавської губернії [2, с. 138].
 - Дружина: Варвара Іллівна Запорозька (донька полтавського поміщика Іллі Івановича Запорозького).
 - Діти: Георгій.
9. Ганна Дмитрівна (1800? – ?)2
- У 1826 р. мала 26 років [18, арк. 2].
 - Отримала у спадок Очеретувате, Фащове, Осокорівщину Ново-московського повіту Катеринославської губернії [2, с. 127].
 - Чоловік (1818 р.): Григорій Степанович Тарновський (1788–1853) власник Качанівки.
10. Олена Дмитрівна (1799? – ?)2
- У 1811 р. мала 12 років [19, арк. 126 зв.]. У 1826 р. мала 24 роки [18, арк. 2].
 - Отримала у спадок село Бакаївка Новомосковського повіту Катеринославської губернії [2, с. 127].
11. Анастасія Дмитрівна (1801? – ?)2
- У 1811 р. мала 10 років [19, арк. 126 зв.].
 - У 1826 р. мала 23 роки [18, арк. 2].
12. Іларіон Степанович (1800–?).....4
- У 1811 р. мав 11 років [19, арк. 127 зв.].
13. Олександр Степанович (1802–?).....4
- Народився у 1802 р. [13, с. XXXII]. У 1811 р. мав 9 років [19, арк. 127 зв.].
 - Закінчив Пажеський корпус, у 1821 р. поступив до Охтирського гусарського полку і служив до 1826 р. Лубенський хорунжий. Штаб-ротмістр. У 1832–1835 р. – маршалок дворян Хорольського повіту. Брав участь у роботі комітету з покращення побуту селян [13, с. XXXII].
 - У 1844–1856 рр. – маршалок дворян Лубенського повіту Полтавської губернії [13, с. XXVII].
14. Дмитро Степанович (1809 – ?).....4
- У 1811 р. мав 2 роки [19, арк. 127 зв.].

IV

15. Георгій Петрович (14.05.1834–14.02.1914).....8

- Народився 14.05.1834 р. Похрещений в Преображенському храмі м. Котовка Новомосковського повіту. Хрещені: поміщик Чернігівської губернії, надвірний радник Георгій Степанович Тарновський і полтавська поміщиця Парасковія Олександрівна Алексеева [2, с. 135].

- Від батька успадкував Котівку, Фащове, Єленське, Заплавське, хутір Осокорівщину. Мав 14 883 десятин землі і 1 453 кріпаків.

- 16.03.1855 р. закінчив Харківський університет по юридичному факультету зі ступенем кандидата наук. 25.04.1856 р. призначений почесним наглядцем Катеринославського повітового училища в чині колезького секретаря. 26.08.1856 р. нагороджений бронзовою медаллю на Володимирській стрічці в пам'ять війни 1853–1856 рр. 11.02.1860 р. наданий чин титулярного радника [16, арк.12 зв.].

- Указом імператора від 24.08.1860 р. відправлений за кордон з науковою метою. 31.08.1862 р. призначений почесним членом Катеринославського губернського попечительства дитячих притулків. 6.12.1862 р. пожалуваний придворний титул камер-юнкера. 30.04.1863 р. указом Урядуючого Сенату наданий чин колезького асесора. 19.11.1865 р. нагороджений орденом Св. Анни III ст. Згідно з обранням катеринославського дворянства призначений 31.12.1865 р. почесним попечителем Катеринославської класичної гімназії на триріччя. 14.02.1867 р. указом Урядуючого Сенату наданий чин надвірного радника. 20.11.1867 р. нагороджений орденом Св. Анни II ст. [16, арк. 13 зв., 14 зв., 15 зв.].

- За вибором дворянства указом від 4.11.1868 р. призначений почесним попечителем Катеринославської класичної гімназії на триріччя. 1.01.1869 р. нагороджений орденом Св. Анни II ст. з імператорською короною. За вибором дворянства імператорським наказом 3.12.1871 р. призначений почесним попечителем Катеринославської класичної гімназії на триріччя. 2.10.1873 р. колезький радник. 7.01.1874 р. нагороджений орденом Св. Володимира III ст. 11.01.1874 р. наданий придворний титул камергера [16, арк. 16 зв., 17 зв.].

- 22.09.1874 р. на дворянських виборах обраний маршалком дворян Катеринославської губернії [16, арк.18 зв.]. Затверджений на посаді 19.10.1874 р. Із 1.01.1877 р. – дійсний статський радник. 20.09.1877 р. обраний маршалком дворян Катеринославської губернії [15, арк. 10 зв., 11 зв.].

- У 1875 р. обраний членом Катеринославської міської думи [3, с. 25].

- 27.10.1880 р. затверджений маршалком дворян Катеринославської губернії [14, арк. 7].

- 15.10.1883 р. затверджений маршалком дворян Катеринославської губернії. 30.08.1885 р. наданий титул гофмейстера Двору його імператорської величності [17, арк. 7, 9].

• 12.11.1887 р. Департамент герольдії Урядуючого Сенату затвердив рішення міської думи Катеринослава про надання Г. П. Алексєєву звання почесного громадянина міста Катеринослава. 15.12.1887 р. на урочистому засіданні міської думи Катеринослава було оголошено про дозвіл на прийняття Г. П. Алексєєвим почесного звання [22, арк. 1; 12, с. 5].

• 28.09.1895 р. імператор надав звання почесного громадянина м. Новомосковськ згідно з рішенням Новомосковської міської думи [23, арк. 1].

• Член Новомосковського повітового і Катеринославського губерньського земського зібрань.

• На 1907 р. володів 13 071 дес. у Новомосковському повіті [20, с. 52–53].

• Почесний член ради Обласного музею ім. О. Поля в Катеринославі [2, с. 130].

• Помер і похований в Катеринославі.

• Дружина: Єлизавета-Ангеліна Петрівна графиня де-ла-Героньєр (22.10.18?–?).

• Діти: Ольга, Віра.

V

16. Віра Георгіївна Алексєєва (30.05.1863–1955) 15

• Народилася 30 травня 1863 р. [16, арк. 13].

• Чоловік: Микола Петрович Урусов (1864–1918).

17. Ольга Георгіївна Алексєєва (17.10.1864–1899) 15

• Народилася 16 жовтня 1864 р. [16, арк. 13].

Бібліографічні посилання

1. **Абросимова С. В.** «Как говорят»: Из повседневной жизни Екатеринославского дворянства XIX в. (По материалам эпистолярной коллекции музея) / С. В. Абросимова // Скарби музеїв : матеріали обл. наук. конф. до Міжнар. дня музеїв 2003 р. – Д., 2005. – С. 21–34.

2. **Абросимова С. В.** Катеринославські дворяни Алексєєви (За документами родинного архіву) / С. В. Абросимова // Південна Україна. – 2002. – № 7. – С. 126–140.

3. Адрес-календарь // Памятная книжка Екатеринославской губернии на 1875 год. – Екатеринослав, 1875.

4. **Владимиров М. М.** Первое столетие Екатеринослава / М. М. Владимиров. – Екатеринослав, 1887.

5. Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. І. Яворницького. Відділ рукописів. Друга частина Родовідної книги дворянства Катеринославської губернії з 1886 р. – Арх. 536.

6. **Конопко Н. О.** Малоросійський губернатор М. Г. Репнін-Волконський і розвиток масонського та декабристського руху / Н. О. Конопко // Історіографічні та джерелознавчі проблеми історії України. Міжпредметний простір історії ідей у вітчизняній науці : Міжвуз. зб. наук. пр. – Д., 2004. – С. 44–54.

7. **Крижанівська О. О.** Таємні організації: масонський рух в Україні / О. О. Крижанівська. – К, 2009.
8. **Лазебник В. И.** Почетные граждане города Екатеринослава / В. И. Лазебник // Музей і місто. Музезнавчі аспекти збереження і відтворення своєрідності міської культури : матеріали обл. наук. конф., присвяченої 225-річчю м. Дніпропетровська. – Д., 2003. – С. 60–69.
9. **Лазебник В. И.** «Потилиця не аби яка, а триповерхова». Георгій Петрович Алексєєв / В. И. Лазебник // Золоті імена в історії міста. Почесні громадяни Катеринослава: Біобібліографічне видання / упоряд. : І. Голуб, В. Лазебник. – Д., 2009. – С. 39–45.
10. **Лобанов-Ростовский А. Б.** Русская родословная книга / А. Б. Лобанов-Ростовский. – СПб., 1873.
11. **Макаревский Ф.** Материалы для историко-статистического описания Екатеринославской епархии: Церкви и приходы XVIII столетия / Ф. Макаревский. – Д., 2000.
12. Местная хроника // Екатеринославские губернские ведомости. Часть неофициальная. – 1887. – № 99. – С. 5.
13. **Павловский И. Ф.** К истории Полтавского дворянства 1802–1902. Очерки по архивным данным / И. Ф. Павловский. – Полтава, 1906. – Вып. 1.
14. Российский государственный исторический архив (далі – РГИА). – Ф. 1284, оп. 9, д. 49. – 1880 г. Дело о дворянских выборах по Екатеринославской губернии.
15. РГИА. – Ф. 1284. Департамент общих дел МВД, оп. 91, д. 54. – 1877 Б. Дело о дворянских выборах по Екатеринославской губернии.
16. РГИА. – Ф. 1284. Департамент общих дел МВД, оп. 91, д. 84. – 1874 А. Дело о дворянских выборах по Екатеринославской губернии. Отделение III, Стол I.
17. РГИА. – Ф. 1284. Департамент общих дел МВД, оп. 223, д. 133. – 1883 г. Дело о дворянских выборах по Екатеринославской губернии; РГИА. – Ф. 1286. Департамент полиции исполнительной МВД, оп. 4, д. 601 б. – Формулярные списки о службе чиновников, избранных на службу от дворянства на трехлетие с 1827 по 1830 г. по Екатеринославской губернии.
18. РГИА. – Ф. 1343. Третий департамент Сената, оп. 51, д. 98. Родословные книги дворян Екатеринославской губернии за 1798–1814 гг.
19. Учет земель Новомосковского уезда Екатеринославской губернии (с одной картой). – Екатеринослав, 1908.
20. Центральний державний історичний архів України (далі ЦДІАУ) у м. Києві. – Ф. 265. – Особистий фонд Г. П. Алексєєва, оп. 1, спр. 12. Списки членів роду Алексєєвих, Тарновських, Сельських, Синельникових та ін.
21. ЦДІАУ у м. Києві. – Ф. 265. Особистий фонд Г. П. Алексєєва, оп. 1, спр. 21. Повідомлення голови Катеринославської думи про присвоєння Алексєєву Г. П. звання почесного громадянина м. Катеринослава.
22. ЦДІАУ у м. Києві. – Ф. 265. Особистий фонд Г. П. Алексєєва, оп. 1, спр. 31. Повідомлення міського голови Емірова Алексєєву про присвоєння йому звання почесного громадянина м. Новомосковська.

Надійшла до редколегії 06.08.2015